

Operációs rendszerek 1. – 4. előadás Holtpont

Soós Sándor

Nyugat-magyarországi Egyetem
Simonyi Károly Műszaki, Faanyagtudományi és Művészeti Kar
Informatikai és Gazdasági Intézet

E-mail: soossandor@inf.nyme.hu

Tartalomjegyzék

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- A holtpont definíciója
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

Hol tartunk?

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- A holtpont definíciója
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

Az operációs rendszer mint virtuális gép

- A korábbiakban megállapítottuk, hogy az operációs rendszer egyik fő feladata, hogy megvalósítson egy virtuális gépet a felhasználói és a programozói felületen
- Most vizsgáljuk meg ezt a virtuális gépet belülről
- Először megvizsgáltuk a folyamatokat:
 - A folyamat fogalma
 - A folyamatokból álló rendszerek
 - Független, versengő és együttműködő folyamatok
 - Folyamatok születése és halála
 - Folyamatok együttműködése
 - Folyamatok szinkronizációja
 - Folyamatok kommunikációja

A folyamat és a szál fogalma

- Folyamat (process)
 - Meghatározott sorrendben végrehajtott műveletek sorozata
 - A számítógépes terminológiában: A folyamat egy végrehajtás alatt álló program
- Szál (thread)
 - Egymás utáni műveletek fűzése
 - Párhuzamos végrehajtású, közös memóriát használó programrészek a folyamatokon belül
 - Saját logikai processzoruk van, de közös logikai memóriát használnak
 - Az operációs rendszer gyorsabban tud váltani a szálak, mint a folyamatok között
- Alternatív elnevezések:
 - Folyamat: „Nehézsúlyú (heavyweight) folyamat”
 - Szál: „Pehelysúlyú (lightweight) folyamat”

Folyamatmodell, I

- A folyamatok vizsgálatára felállítunk egy modellt a következőképpen:
 - Minden folyamathoz tartozik egy logikai processzor és egy logikai memória
 - A memória tartalmazza a programokat, a konstansokat és a változókat
 - A processzor hajtja végre a programot
 - A programkódban szereplő utasítások és a végrehajtó processzor utasításkészlete megfelelnek egymásnak
 - Egy utasítás végrehajtását általában oszthatatlannak tekintjük, azaz a folyamat állapotát csak olyankor vizsgáljuk, amikor egy utasítás már befejeződött, a következő pedig még nem kezdődött el

Folyamatmodell, II

- A programvégrehajtás egy vezérlési szál mentén, szekvenciálisan történik, alapvetően az utasítások elhelyezkedésének sorrendjében, ettől speciális utasítások esetén van eltérés
- A processzornak vannak saját állapotváltozói (programszámláló, veremmutató, regiszterek, jelzőbitek stb.), amelyek értéke befolyásolja a következő utasítás végrehajtásának eredményét
- A memória a RAM-modell szerint működik, azaz
 - tárolórekeszekből áll
 - egy dimenzióban, rekeszenként címezhető
 - csak rekeszenként, írás és olvasás műveletekkel érhető el
 - az írás a teljes rekesztartalmat felülírja az előző tartalomtól független új értékkel

Folyamatmodell, III

- az olvasás nem változtatja meg a rekesz tartalmát, tehát tetszőleges számú, egymást követő olvasás az olvasásokat megelőzően utoljára beírt értéket adja vissza
- A folyamatot egy adott pillanatban leíró információk a következők (ezt nevezzük a folyamat állapotterének):
 - a memória tartalma (a programkód és a változók pillanatnyi értéke)
 - a végrehajtó processzor állapota (a program számláló és a többi regiszter és jelzőbit értéke)

Folyamatmodell, IV

- Az operációs rendszer feladata, hogy a fizikai eszközökön (fizikai processzor és memória) egymástól elkülönítetten (védetten) létrehozza és működtesse a folyamatoknak megfelelő logikai processzorokat és memóriákat
- Ez a modell alkalmazható egy- és többprocesszoros gépeken egyaránt
- Egyprocesszoros rendszerek esetén minden logikai processzort ugyanazon a fizikai processzoron kell megvalósítani
- Multiprocesszoros rendszerekben a logikai processzorok szétoszthatók különböző processzorokra, vagy futhatnak azonoson is
- Szálak esetében az a különbség, hogy minden szálnak saját logikai processzora van, a memóriájuk viszont közös, azaz a programkódjuk és a változóik azonosak

Független, versengő és együttműködő folyamatok, I

Egy rendszer folyamatai egymáshoz való viszonyukat tekintve háromfélék lehetnek:

1 Független folyamatok:

- Egymás működését semmiképpen nem befolyásolják
- Végrehajtásuk teljes mértékben aszinkron
- Párhuzamosan és egymás után is végrehajthatnak tetszőleges sorrendben
- Külön-külön, önálló programokként vizsgálhatók

2 Versengő folyamatok:

- Nem ismerik egymást, de közös erőforrásokon kell osztozniuk
- Ilyen folyamatok alakulnak ki például az egymást nem ismerő felhasználói jobok feldolgozásakor

Független, versengő és együttműködő folyamatok, II

- Nem kell tudniuk arról, hogy egy multiprogramozott rendszerben fognak futni, programkódjuk ugyanolyan, mintha egy soros feldolgozást végző rendszerre írták volna
- A folyamatok helyes és hatékony futtatását az operációs rendszernek kell megoldania, pl.
 - minden folyamatnak külön memóriaterülete legyen
 - a nyomtatások ne gabalyodjanak össze
 - hatékonyan használjuk az erőforrásokat
- Ezeket a feladatokat gyakran együttműködő folyamatokkal oldja meg az operációs rendszer
 - Például ha egy folyamat nyomtatni akar a rendszerhez kapcsolt nyomtatóra, amikor egy másik folyamat nyomtat, akkor meg kell várnia, amíg a másik folyamat befejezi a nyomtatást
- Az operációs rendszer saját belső folyamatait *rendszerfolyamatnak*, a felhasználók folyamatait *felhasználói folyamatnak* nevezzük

Független, versengő és együttműködő folyamatok, III

3 Együttműködő folyamatok:

- Ismerik egymást
- Együtt dolgoznak egy feladat megoldásán
- Információt cserélnek egymással
- Egy programozó, vagy egy programozó csapat írta meg az egyes folyamatokat, tudatosan alakította ki az egyes folyamatokat
- A folyamatok kooperatívan (együttműködve) futnak
- A párhuzamosan futó folyamatok lehetnek szálak is
- Az együttműködés műveletei a programkódban is megjelennek, a logikai processzor utasításkészletében szerepelnie kell ezeknek a műveleteknek:
 - folyamat/szál elindítása
 - erőforrások kizárólagos használatának kérése, befejezése
 - üzenetküldés egy másik folyamatnak

Független, versengő és együttműködő folyamatok, IV

- Az együttműködő folyamatok üzenetküldés segítségével hangolják össze működésüket

Folyamatok együttműködése

- Információátadással valósul meg
- Az információátadás történhet:
 - közös memórián keresztül
 - üzenetváltással
- Az átadott információ az 1 bittől a tetszőleges méretű adatbázisokig terjedhet

PRAM memória-modell, I

- PRAM-modell – Pipelined Random Access Memory
- A RAM-modell kiegészíti a következő tulajdonságokkal:
 - **olvasás-olvasás ütközés:** Ha két folyamat egyszerre akarja olvasni a közös memóriarekeszt, akkor mindkettő ugyanazt az értéket kapja és az megegyezik a memóriarekesz tartalmával
 - **olvasás-írás ütközés:** Ha az egyik folyamat írni, a másik ugyanakkor olvasni akarja a közös rekesz tartalmát, akkor az felülíródik a beírni szándékozott adattal, az olvasás eredménye vagy a rekesz régi, vagy az új tartalma lesz, más érték nem lehet
 - **írás-írás ütközés:** Ha két folyamat egyidőben akarja írni a közös rekeszt, akkor valamelyik művelet hatása érvényesül, a rekesz új tartalma a kettő közül valamelyik lesz, harmadik érték nem alakulhat ki

PRAM memória-modell, II

- Azaz az egyidejű műveletek nem interferálhatnak, nem lehet közöttük zavaró kölcsönhatás
- Hatásuk olyan, mintha egy előre nem meghatározható sorrendben, de egymás után hajtódnának végre
- Erre utal az elnevezés: pipeline = csővezeték
- Másképp fogalmazva az írás és olvasás műveletek oszthatatlanok (atomiak)
- A közös memóriával történő adatcseréhez tehát PRAM-modell szerint működő memóriát használunk, és emellett össze kell hangolni a folyamatok működését, szinkronizálni kell a folyamatokat

PRAM memória-modell, III

- Például ha át akarunk adni adatokat a közös memórián keresztül, akkor biztosítanunk kell, hogy a fogadó azután olvassa el a közös memóriát, miután a küldő elhelyezte ott az információt. Ehhez van szükség a folyamatok szinkronizációjára. Ennek megvalósítási lehetőségeivel később foglalkozunk

Folyamatok szinkronizációja

- A folyamatok bizonyos esetekben egymástól függetlenül futhatnak
- Máskor szükség van arra, hogy korlátozzuk az egyes folyamatok „szabadonfutását”
- A műveletek végrehajtására vonatkozó időbeli korlátozásokat nevezzük szinkronizációknak
- A korlátozások alapesetei a következők:
 - Kölcsönös kizárás (mutual exclusion)
 - Egyidejűség (randevú)
 - Előírt sorrend (precedencia)

PRAM alapú szoftveres megoldások szinkronizációra

- Foglaltságjelző bit
- Peterson-algoritmus
- Bakery-algoritmus
- A PRAM-modell kiterjesztése OlvasÉsír, ill. Csere művelettel

Szinkronizációs eszközök az operációs rendszer szintjén

- Szemafor
- Erőforrás
- Esemény
- Várakozási sorok

Folyamatok kommunikációja

Direkt megnevezés

Ismétlés vége

Hol tartunk?

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- A holtpont definíciója
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

A holtpont jelenség, I

- Az első multiprogramozott rendszerek üzemeltetése közben új típusú furcsa jelenségeket tapasztaltak
- Nehéz volt reprodukálni ezeket
- Miért baj ez?
- Két alapvető hibatípus:
 - 1 Nem teljesül a kölcsönös kizárás: ezzel foglalkoztunk az előző órán, megtanultunk különböző algoritmusokat a probléma megoldására
 - 2 Lefagyás: ezzel foglalkozunk ezen az órán
- Mit jelent az, hogy lefagy egy számítógépes rendszer?
- Mi okozhatja ezt?

A holtpont jelenség, II

- Alapos elemzéssel kiderítették, hogy mi történik ilyenkor:
 - Amikor legalább két folyamat van a rendszerben, amelyek valamilyen okból várakoznak
 - Ez önmagában nem okoz holtpontot
 - De...
 - ha az A folyamat arra várakozik, hogy a B folyamat elvégezzen valamit
 - miközben a B folyamat arra vár, hogy az A elvégezzen valamit
 - ...akkor egyik sem tud továbblépni
 - Ezt a helyzetet nevezzük **holtpont**-nak angolul **deadlock**-nak
 - A holtpont kialakulásának valószínűsége általában nagyon kicsi, nehezen állítható elő szándékosan
 - Alattomos hiba!
 - Teszteléssel nem lehet kiszűrni
 - Alapos tervezéssel lehet elkerülni a kialakulását

Egy példa holtpont kialakulására, I

Adott két folyamat A és B , mindkettő használja a nyomtató (Ny) és a mágneslemez (M) erőforrást. Mindkét erőforrásból csak egy van a rendszerben

A folyamat:	B folyamat:
$Lefoglal(M)$	$Lefoglal(Ny)$
< mágneslemez használata >	< nyomtató használata >
$Lefoglal(Ny)$	$Lefoglal(M)$
< mágneslemez és nyomtató együttes használata >	< mágneslemez és nyomtató együttes használata >
$Felszabadít(M)$	$Felszabadít(Ny)$
< nyomtató használata >	< mágneslemez használata >
$Felszabadít(Ny)$	$Felszabadít(M)$

Hogyan futhat le ez a két folyamat?

Milyen esetek fordulhatnak elő a két folyamat együttes lefutásakor?

- ❶ Egyik megelőzi a másikat. Ekkor biztosan nem alakul ki holtpont
- ❷ Az egyik megszerzi mindkét erőforrást, a másik várakozik, ha szükséges és utána lefut. Ekkor biztosan nem alakul ki holtpont
- ❸ Az egyik lefoglalja az egyik, a másik a másik erőforrást
 - ezután egyik sem tudja megszerezni a másik erőforrást, ezért várakozni kényszerül
 - így nem tudja elengedni az általa lefoglalt erőforrást
 - ezért mindkét folyamat a végtelenségig várakozni kényszerül
 - ez a holtpont

Hol tartunk?

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- **A holtpont definíciója**
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

A holtpont definíciója, I

- Definíció:
 - Egy rendszer folyamatainak egy H részhalmaza holtponton van, ha a H halmazba tartozó valamennyi folyamat olyan eseményre vár, amelyet csak egy másik, H halmazbeli folyamat tudna előidézni

A holtpont definíciója, II

- Megjegyzések:

- 1 A definíció általános, az esemény nemcsak erőforrás felszabadulása lehet, hanem tetszőleges más valami is, amire egy folyamat várakozni tud
- 2 A rendszerben lehetnek futó, élő folyamatok a holtponton lévők mellett, tehát nem biztos, hogy a befagyás teljes
- 3 Nem biztos, hogy a holtpont a folyamatok minden együttfutásakor kialakul, sőt az esetek jelentős részében igen kis valószínűséggel alakul ki. Ezért a jelenség nehezen reprodukálható, alattomos hibaforrás
- 4 A holtpont egyrészt azon funkciók kiesését okozza, amelyeket a befagyott folyamatok látnak el, másrészt csökkenti a rendszer teljesítőképességét, hiszen a befagyott folyamatok által lekötött erőforrásokhoz a többi folyamat sem tud hozzájutni

Hol tartunk?

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- A holtpont definíciója
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben, I

- Rendszermodell:

- Véges számú és típusú erőforrás van a rendszerben
- Lehetnek egypéldányos és többpéldányos erőforrások
- A többpéldányos erőforrások egyenértékűek
- Az erőforrások használati módjuk szerint kétfélek lehetnek:
 - ❶ megosztottan használhatók: az állapotuk elmenthető és visszaállítható, így elvehetők egy folyamattól és később visszaadhatók úgy, hogy a folyamat zökkenőmentesen folytatódhat. Ebben az esetben párhuzamos használatot lehet szimulálni (pl. CPU, memória)
 - ❷ csak kizárólagosan használhatók: az állapotuk nem menthető és nem állítható vissza anélkül, hogy a folyamat károsodna (pl. nyomtató)

Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben, II

Az erőforrások használata során a folyamatok 3 lépést hajtanak végre:

- 1 Igénylés
- 2 Használat
- 3 Felszabadítás

Vegyük sorra ezeket a műveleteket!

Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben, III

1 Igénylés, *Kér* művelet:

- rendszerhívás
- több erőforrás több példánya kérhető egyetlen rendszerhívással
- a paramétere egy n elemű tömb, ha n fajta erőforrás van a rendszerben
- a tömb i -edik eleme mutatja, hogy hány példányt kérünk az i -edik erőforrásból
- az igény nem teljesíthető, ha bármelyik erőforrás típusból nem adható ki a kért mennyiség
- ilyenkor a folyamat várakozni kényszerül
- az erőforrások egyenértékűek, ezért bármelyiket megkaphatja a folyamat
- a használathoz viszont azonosítani kell az erőforrásokat, ezért a *Kér* művelet visszaad egy-egy tömböt minden erőforrástípushoz. A tömb tartalmazza a megkapott erőforrások azonosítóit

Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben, IV

- ezek segítségével fogja használni a folyamat az erőforrásokat

2 Használat

- a megkapott azonosítók segítségével a folyamat használja az erőforrásokat

Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben, V

3 Felszabadítás:

- kétféle felszabadító műveletet definiálunk
- az egyik felszabadítja a folyamat által birtokolt összes erőforrást a megadott erőforrástípusokból: $Felszabadít(E1, E2, \dots, Em)$, a paraméterek erőforrástípusok
- a másik művelet csak a megadott azonosítójú erőforrásokat szabadítja fel: $Felszabadít(V1, V2, \dots, Vn)$, a paraméterek tömbök, amelyek a felszabadítandó erőforrások azonosítóit tartalmazzák az egyes típusokból
- ha vannak a rendszerben olyan folyamatok, amelyek az erőforrásokra várnak, akkor azok megkaphatják a felszabadított erőforrásokat

A holtpont kialakulásának szükséges feltételei

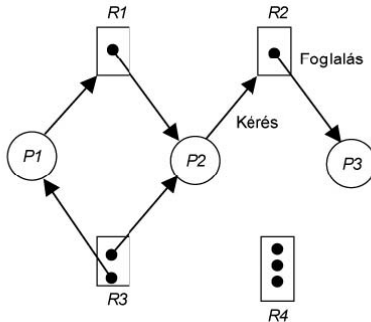
(Mit jelent az, hogy szükséges feltétel?)

- 1 Kölcsönös kizárás: legyenek olyan erőforrások a rendszerben, amelyeket a folyamatok csak kizárólagosan használhatnak
- 2 Foglalta várakozás: legyen olyan folyamat a rendszerben, amelyik lefoglalta tart erőforrásokat, miközben más erőforrásokra várakozik
- 3 Nincs erőszakos erőforrás-elvétel a rendszerben: minden folyamat addig birtokolja az erőforrásokat, amíg ő maga fel nem szabadítja azokat
- 4 Körkörös várakozás: a rendszerben lévő folyamatok között létezik egy olyan P_0, P_1, \dots, P_n sorozat, amelyben P_0 várakozik egy P_1 által lefoglalta tartott erőforrásra, P_i egy P_{i+1} -re, P_n pedig P_0 -ra várakozik

Ha ezek közül bármelyik feltétel nem teljesül, akkor nem alakulhat ki holtpont

Erőforrásfoglalási gráf, I

A rendszer pillanatnyi állapotának leírására szolgál az erőforrásfoglalási gráf:

Erőforrásfoglalási gráf, II

- Kétféle csomópont:
 - ① Folyamatok: körök, P_i
 - ② Erőforrástípusok: téglalapok, R_i , a konkrét erőforrásokat pontokkal jelöljük a téglalapon belül
- Kétféle él:
 - ① Kérés él: irányított él egy folyamattól egy erőforrástípus felé. Azt jelenti, hogy a folyamat igényelt az erőforrásból, de még nem kapta meg
 - ② Foglálás él: irányított él egy konkrét erőforrástól egy folyamathoz. Azt jelzi, hogy a folyamat lefoglalta az erőforrást és még nem szabadította fel
- A rendszer működése során a gráf folyamatosan változik, ahogyan kérések, foglalások és felszabadítások történnek

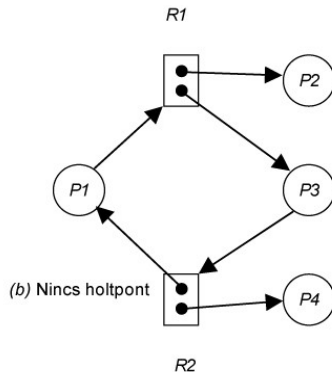
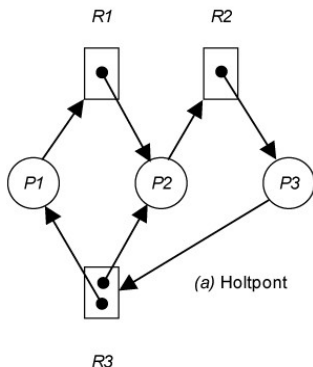

Erőforrásfoglalási gráf, III

- A gráf vizsgálatával következtethetünk a rendszerben előforduló holtpontokra
 - Körkörös várakozás esetén (a holtpont 4. szükséges feltétele) a gráfon is irányított kör van
 - Ha körben lévő minden erőforrás egypéldányos, a gráfon kimutatható kör egyben elégséges feltétel is a holtpont fennállására
 - Ha valamelyik erőforrás többpéldányos, akkor a kör nem jelent feltétlenül holtpontot
 - Vizsgáljuk meg a következő két gráfot!

Erőforrásfoglalási gráf, IV

A baloldali rendszerben van holtpont, a jobb oldaliban nincsen

A holtpontok kezelése

- Mit tehet a rendszer(gazda) a holtponthelyzetek elkerülésére, feloldására?
- Három stratégiát használhatunk:
 - 1 Nem csinálunk semmit (strucc algoritmus)
 - 2 Holtpont észlelése és megszüntetése (detektálás és feloldás)
 - 3 Holtpont kizárása
 - *megelőzés*: olyan rendszert tervezünk, ami kizárja a holtpont kialakulását, kizárjuk a szükséges feltételek valamelyikét
 - *elkerülés*: a rendszer futása közben csak olyan erőforráskéréseket elégítünk ki, amelyek nem vezetnek holtpontveszélyes helyzethez

Strucc algoritmus, I

- Ne csináljunk semmit a holtpontok ellen!
- Ha bekövetkezik, újraindítjuk a rendszert
- Elfogadható ez a hozzáállás?

Strucc algoritmus, II

- Vannak olyan rendszerek, amikor nem lehetséges az újraindítás, ilyenkor nem megfelelő ez a megoldás
- Máskor belefér, hogy szükség esetén leállítjuk és újraindítjuk a rendszert
- Tipikus mérnöki megközelítés:
 - Mérlegeljük, hogy mekkora a probléma, mekkora a bekövetkezés valószínűsége és mekkora a megoldás költsége
 - Ha a megoldás költsége túlságosan nagy a probléma nagyságához képest, akkor nem érdemes bonyolult, drága megoldást választani
- Az esetek nagy részében a holtpont kialakulásának esélye kicsi

Strucc algoritmus, III

- Növeli az esélyt:
 - ha sokféle típusú erőforrás van a rendszerben
 - ha egy-egy típusból kevés erőforrás áll rendelkezésre
 - ha a folyamatok hosszú ideig foglalnak egy-egy erőforrást
 - ha gyakran történik „rákérés”, azaz egy folyamat úgy igényel újabb erőforrást, hogy másik erőforrást már lefoglalva tart
- Ha a holtpont kialakulásának valószínűsége az elfogadható szint fölé emelkedik és/vagy túlságosan nagy kárt okozna, akkor megoldást kell találnunk arra, hogy felismerjük és megszüntessük a holtpontot, vagy megakadályozzuk annak kialakulását

A holtpont észlelése (detektálás), I

- Hogyan vehetjük észre, hogy holtpont van a rendszerben?
 - bizonyos funkciók nem működnek
 - lelassulhat a rendszer
 - a felhasználói parancsokra egyáltalán nem, vagy a szokottnál lassabban reagál
- Gyanú esetén, rendszeres időközönként, vagy valamilyen eseményekhez kötötten lefuttathatunk egy holtpontdetektáló programot. Ezt megteheti az operációs rendszer, vagy a rendszergazda
- Ez megvizsgálja a rendszert és eldönti, hogy van-e holtpont, és ha van, akkor mely folyamatok vannak holtpontban
- Ha van holtpont, akkor azt megszüntetjük néhány folyamat kilövésével (kill)

A holtpont észlelése (detektálás), II

- Ez drasztikus megoldás, de nincs jobb, az érintett folyamat számára olyan, mint a strucc algoritmus esetén az újraindítás, de a többi folyamatot nem érinti
- Szélsőséges esetben azt is megtehetjük, hogy minden erőforráskérés teljesítése után megvizsgáljuk, hogy nem vezetett-e holtponthoz
- Ez azonban akkora pluszterhelést okozna a rendszerben, ami összemérhető az elkerülés érdekében végzendő ellenőrzéssel
- Akkor inkább előre végezzünk ellenőrzést és kerüljük el a holtpontot!

Hogyan működhet a holtpontdetektáló algoritmus? I

- Vizsgáljunk meg egy konkrét példát!
- Egy rendszerben van 10 darab egyforma erőforrás, és 4 darab folyamat (F_1, \dots, F_4)
- A folyamatok a következőképpen foglalnak most és kérnek további erőforrásokat:

folyamat	foglal	kér
F_1	4	4
F_2	1	0
F_3	3	4
F_4	1	2

- Vizsgáljuk meg, mi a helyzet ebben a rendszerben!

Hogyan működhet a holtpontdetektáló algoritmus? II

- Jelenleg 9 erőforrás foglalt, 1 még szabad
- F_1 , F_3 és F_4 várakozik, és egyik sem elégíthető ki, ezért tovább várakoznak
- F_2 fut
- Van-e holtpont a rendszerben?
 - F_2 biztosan nincs holtponton
 - F_1 , F_3 és F_4 várakozik, az a kérdés, hogy egymásra várakoznak-e, vagy van esélyük a továbblépésre?
 - Jelenleg csak F_2 tud futni, ha véget ér, visszaadja az általa lefoglalt 1 darab erőforrást
 - Ekkor lehet a rendszerben 2 darab szabad erőforrás. Mire elég ez?
 - Csak F_4 -nek elég, neki van esélye továbbfutni és befejeződni
 - Ha véget ér, visszaadhatja az összes nála lévő erőforrást, mind a hármat

Hogyan működhet a holtpontdetektáló algoritmus? III

- Ekkor a rendszerben legfeljebb 3 erőforrás lehet szabad
- Ez kevés a másik két folyamatnak, ezért azok holtponton vannak
- Miért fogalmaztunk végig feltételes módban?
 - A táblázatból csak a jelenlegi igényeket látjuk, azt nem tudjuk, hogy később milyen igényei lesznek a folyamatoknak, lehet, hogy olyanok lesznek, amit szintén nem tudunk kielégíteni, és így bármelyik másik folyamat is holtpontba kerülhet
- Ezt a gondolatmenetet használja a következő algoritmus

- Változók:

- N : folyamatok száma
- M : erőforrástípusok száma
- $SZABAD$, M elemű vektor: a szabad erőforrások száma
- $FOGLAL$, $N \times M$ elemű mátrix: az egyes folyamatok által lefoglalt erőforrások száma
- KER , $N \times M$ elemű mátrix: a kérések száma
- $FOGLAL[i]$ a $FOGLAL$ mátrix i -edik sora: az F_i által lefoglalt erőforrások száma
- $KER[i]$ a KER mátrix i -edik sora: az F_i folyamat kérései az egyes erőforrástípusokból
- $GYUJTO$, M elemű vektor: a visszakapott erőforrások
- $TOVABB$, N elemű logikai vektor: a továbbléptethető folyamatok jelzésére

- Az algoritmus alapgondolata:
 - Megkeressük azokat a folyamatokat, amelyek az adott helyzetben továbbléphetnek, mert kielégíthetők az igényei
 - Ezeket végigfuttatjuk és visszavesszük az erőforrásaikat
 - Ezt addig ismételjük, amíg elfogynak az ilyen folyamatok
 - Ha nem maradt folyamat, akkor nincs holtpont
 - Ha maradt, akkor a megmaradt folyamatok holtponton vannak

- 1 Kezdőértékek beállítása:

GYUJTO := SZABAD

TOVABB[i] := hamis, minden $j=1, 2, \dots, N$ -re

- 2 Továbblépésre esélyes folyamatok keresése

Keress i -t, amelyre

(TOVABB[i] = hamis és $KER[i] \leq GYUJTO$)

Ha van ilyen i , akkor

GYUJTO := GYUJTO + FOGLAL[i]

TOVABB[i] := igaz

ismételd a 2. lépést

egyébként folytasd a 3. lépéssel

- 3 Értékelés:

Ha $\text{TOVABB}[i] = \text{igaz}$, minden $i = 1, 2, \dots, N$ -re
akkor NINCS HOLTPONT
egyébként holtponton vannak azok a folyamatok,
amelyekre $\text{TOVABB}[i] = \text{hamis}$

Megjegyzések:

- ❶ Mit jelent a $KER[i] \leq GYUJTO$ feltétel?
 - Két vektor összehasonlítása
 - Mikor kisebb egy vektor a másikonál?
 - Különböző módokon definiálhatjuk
 - Telefonkönyv: Először a vezetéknév alapján döntünk, ha azonos, akkor vizsgáljuk a keresztnévet
 - Most nem ezt használjuk: A vektor akkor kisebb B vektornál, ha A minden eleme kisebb B megfelelő eleménél
- ❷ Mi a helyzet egypéldányos erőforrások esetén?
 - Használhatjuk ugyanezt az algoritmust
 - Hatékonyabb, ha kört keresünk az erőforrásfoglalási gráfban

Holtpont feloldása, I

Mit tegyünk, ha holtpontot találtunk?

- Ekkor már csak radikális megoldások jöhetnek szóba:
 - 1 Kilövünk legalább egy folyamatot
 - 2 Elvesszük az erőforrásokat legalább egy folyamattól. Ehhez vissza kell görgetni a folyamatot egy korábbi állapotba, amikor még nem használta az erőforrásokat, vagy az indulásra
- Ezt végezheti a rendszer kezelője manuálisan, vagy a rendszer automatikusan

Holtpont feloldása, II

Megvizsgálandó kérdések:

1 Radikális, vagy kíméletes megoldást válasszunk?

• Radikális:

- minden holtpontban lévő folyamatot kilövünk, vagy elveszünk az erőforrásaikat
- ekkor biztosan megszüntetjük a holtpontot
- nincsen plusz költség (feladat)

• Kíméletes:

- csak bizonyos folyamatokat lövünk ki
- ehhez döntéseket kell hoznunk, amihez plusz információkat kell beszerezni és nyilvántartanunk:
 - mely folyamatokat lövünk ki?
 - hány folyamatot kell kilőni, hogy megszűnjön a holtpont?
 - milyen a folyamatok prioritása?

Holtpont feloldása, III

- hol tartanak az egyes folyamatok? Mekkora részét végezték már el a munkájuknak?
- vannak-e menthető állapotú erőforrások? Ezek elvétele esetén kisebb a veszteség

2 Mi történik ha kilövünk egy folyamatot?

- Lehet, hogy módosította a rendszert, fájlokat hozott létre, vagy módosított
- Lehet, hogy a holtpontra jutásakor félkész, inkonzisztens állapotban hagyta a rendszert
- Az ilyen folyamatot nem szerencsés kilőni

Holtpont feloldása, IV

3 Mi lehet a megoldás?

- Közbenső visszaállítási pontok létrehozása a folyamatokban
- Amikor a folyamat eléri ezt a pontot, akkor elmenti az állapotát
- Ha később holtpontra jut, akkor lehetőség van arra, hogy egy ilyen visszaállítási pontig visszagörgetjük a folyamatot (rollback)
- Ezt az operációs rendszer nem tudja elvégezni, szükség van a folyamatok felkészítésére és közreműködésére is

Mindezeket a problémákat elkerülhetjük, ha megelőzzük a holtpont kialakulását. Persze ez felvet újabb kérdéseket

A holtpont megelőzése, I

- Ha a rendszer olyan, hogy nem engedhető meg a holtpont kialakulása, akkor védekezni kell ellene
- Ennek legegyszerűbb módja, hogy olyan rendszert tervezünk, amiben kiküszöböljük a holtpont kialakulásának valamelyik szükséges feltételét
- Az ilyen rendszer egyszerű és gyors, mert nem kell plusz ellenőrzésekkel foglalkoznia
- Mik a holtpont kialakulásának szükséges feltételei?
 - ① kölcsönös kizárás
 - ② foglalva várakozás
 - ③ nincs erőszakos erőforráselvétel
 - ④ körkörös várakozás
- Hogyan lehet kiküszöbölni ezeket?

A holtpont megelőzése, II

- Szükséges feltételek kiküszöbölésének lehetőségei:

- 1 Kölcsönös kizárás

- Nincsen lehetőségünk a kiküszöbölésre
- Bizonyos műveleteket csak kölcsönös kizárással lehet végrehajtani
- Viszont csökkenthetjük a kölcsönösen kizárt erőforrások számát és használati idejét. Hogyan?
- Fájl zárolás helyett rekordzárolás
- Csak írás esetén kell zárolni a fájlt, vagy a rekordot, olvasáskor nem szükséges
- A kizárólagos használatú szakaszok helyett oszthatatlan műveletek sorosítása
 - A nyomtató lefoglalása helyett nyomtatás fájlba
 - A fájl elküldése a nyomtatónak (oszthatatlan művelet)
 - A nyomtatóvezérlő folyamat sorban kinyomtatja a fájlokat

A holtpont megelőzése, III

2 Foglalta várakozás

- Ezt a problémát könnyen kiküszöbölhetjük, de ára van
- Minden folyamat egyetlen rendszerhívással igényelje az összes szükséges erőforrást!
- Így biztosan nem lesz holtpont
- A folyamatok hosszabb ideig foglalják az erőforrásokat, mint az feltétlenül szükséges lenne

A holtpont megelőzése, IV

3 Nincs erőszakos erőforráselvétel

- Ez a feltétel menthető állapotú erőforrások esetén küszöbölhető ki, ellenkező esetben az erőforrás elvétele a folyamat abortálását, vagy egy korábbi állapotba való visszagörgetését eredményezi
- Kétféle megoldás jöhet szóba:
 1. Az erőforrást kérő folyamatot bünteti:
 - ha egy folyamat olyan erőforrást kér, amit nem tudunk kielégíteni, akkor minden erőforrását elveszi tőle a rendszer
 - csak akkor kapja vissza, ha minden kérése kielégíthető
 2. Az erőforrást kérő folyamatot kedvezményezi:
 - ha egy folyamat kérését nem lehet kielégíteni, akkor megpróbáljuk a már várakozó folyamatoktól elvett erőforrásokból kielégíteni
 - ha így sem sikerül, akkor ő is várakozóvá válik, és lehet, hogy elveszíti az erőforrásai egy részét

A holtpont megelőzése, V

- a folyamat akkor folytatódhat, ha a kért és az esetleg közben elvesztett erőforrásokat egyaránt megkaphatja egyszerre

A holtpont megelőzése, VI

4 Körkörös várakozás

- Ez a feltétel kiküszöbölhető, ha minden folyamattal betartatunk egy új szabályt
- Azt szeretnénk elérni, hogy ne lehessen kör az erőforrásfoglalási gráfon
- A kör így néz ki:

$$P_i \rightarrow R_j \rightarrow P_{i+1} \rightarrow R_{j+1} \rightarrow \dots \rightarrow P_{i+n} \rightarrow R_{j+n} \rightarrow P_i$$
- Sorszámozzuk meg az erőforrásokat!
- Egyezzünk meg abban, hogy minden folyamat csak nagyobb sorszámú erőforrást igényelhet, mint amilyeneket már korábban lefoglalt!
- Ha ezt betartjuk, akkor nem alakulhat ki kör a gráfban, azaz nem lehet holtpont a rendszerben
- Mit jelent ez a megkötés a folyamatokra nézve?
- Nem foglalhatnak össze-vissza, de nem is kell minden erőforrást egyszerre lefoglalniuk

A holtpont megelőzése, VII

- Ez igényel egy kis odafigyelést és adminisztrációt, de javítja az erőforrások kihasználtságát
- Ha a négy szükséges feltétel valamelyikét kiküszöböljük, akkor biztos, hogy nem alakulhat ki holtpont a rendszerben
- Ez megkövetel némi pluszmunkát és adminisztrációt az operációs rendszertől, vagy megkötéseket jelent a folyamatok számára, de elkerülhetjük vele a holtpont kialakulását és így a folyamatok kényszerű kilövését, vagy a rendszer újraindítását

Holtpont elkerülése, I

- A holtpont elleni védekezés másik módja az elkerülés
- Minden erőforráskérés kielégítése előtt vizsgáljuk meg, hogy nem vezet-e holtpontveszélyes helyzethez, azaz fennmarad-e a biztonságos állapot
- Ezért előfordulhat, hogy a rendszer akkor sem teljesít egy erőforrásigényt, amikor lenne elegendő szabad erőforrás
- Ez a védekezés dinamikus formája
- Futásidejű helyzetelemzést igényel
- Nem vezet be olyan intézkedéseket, amelyek rontanák az erőforrás-kihasználást
- Adminisztrációs teljesítményvesztést okoz
- Hogyan lehet eldönteni, hogy egy erőforráskérés kielégítése holtpontveszélyt idéz elő?
- Vizsgáljunk meg egy példát többpéldányos erőforrások esetén!

Holtpont elkerülése, II

- Egy rendszerben van 10 darab egyforma erőforrás, és 4 darab folyamat (F_1, \dots, F_4)
- A folyamatok a következőképpen foglalnak most és kérnek további erőforrásokat:

folyamat	maximális igény	foglal	még kérhet	kér
F_1	7	3	4	0
F_2	7	0	7	0
F_3	8	1	7	2
F_4	6	3	3	1

- Vizsgáljuk meg, mi a helyzet ebben a rendszerben!

Holtpont elkerülése, III

- A rendszerben 3 szabad erőforrás van
- P_3 és P_4 igényel most erőforrást
- Mindkét igény kielégíthető
- Mi történik, ha kielégítjük mindkettőt?
 - Elfogy minden szabad erőforrás
 - Ha most a folyamatok benyújtják az igényeiket, a rendszer holtpontra jut
- Mi történik ha csak P_4 igényét elégítjük ki?
 - Marad 2 szabad erőforrás
 - Ha ekkor minden folyamat benyújtja a maximális igényeit, a rendszer szépen sorban ki tudja elégíteni azokat
 - Tehát, ha a rendszer folyamatosan óvatos taktikát folytat, akkor el tudja kerülni a holtpontot
- Ezt a gondolatmenetet valósítja meg a bankár-algoritmus

- Dijkstra, 1965
- Az elnevezés oka az, hogy a bankok is hasonló elvek alapján helyezik ki az erőforrásaikat (hitel)
- A hitelkérő megmondja, hogy mennyi hitelre van szüksége
- A bank a megvalósítás ütemében folyósítja a hitelt
- Az a hitelfelvevő tudja visszafizetni a hitelt, aki be tudja fejezni a beruházását, ehhez meg kell kapnia a teljes összeget
- Ha a bank túl sok hitelt kezd el folyósítani, akkor előfordulhat, hogy elfogy a pénze mielőtt elkészülnének a beruházások, és a hitelfelvevők még nem tudják visszafizetni a megkapott pénzt
- Hogyan viselkedjen a bank, hogy elkerülje ezt a helyzetet?

- Változók:

- N : folyamatok száma
- M : erőforrástípusok száma
- MAX , $N \times M$ elemű mátrix: a folyamat maximális igénye az egyes erőforrástípusokból
- $SZABAD$, M elemű vektor: a szabad erőforrások száma
- $FOGLAL$, $N \times M$ elemű mátrix: az egyes folyamatok által lefoglalt erőforrások száma
- MEG , $N \times M$ elemű mátrix: még ennyit kérhet a folyamat az egyes erőforrásokból ($MAX - FOGLAL$)
- KER , $N \times M$ elemű mátrix: a kérések száma
- $FOGLAL[i]$ a $FOGLAL$ mátrix i -edik sora: az F_i által lefoglalt erőforrások száma
- $KER[i]$ a KER mátrix i -edik sora: az F_i folyamat kérései az egyes erőforrástípusokból
- $MEG[i]$ a MEG mátrix i -edik sora: az F_i folyamat maximális kérései az egyes erőforrástípusokból

Bankár-algoritmus:

- 1 A kérés ellenőrzése:

Ha $KER[i] > MEG[i]$ akkor STOP // nem kérhet ennyit

Ha $KER[i] > SZABAD$ akkor VÉGE // nincs elég erőforrás

- 2 A nyilvántartás átállítása az új állapotra:

$SZABAD := SZABAD - KER[i]$

$FOGLAL[i] := FOGLAL[i] + KER[i]$

- 3 Biztonságosság vizsgálata külön algoritmussal
- 4 Döntés:


```
Ha nem BIZTONSAGOS akkor
    az állapot visszaállítása:
        SZABAD := SZABAD + KER[i]
        FOGLAL[i] := FOGLAL[i] - KER[i]
        VÉGE // várni kell
egyébként
    a kérés teljesítése
    VÉGE
```

A biztonságosság vizsgálata:

- Változók:
 - *GYUJTO*, M elemű vektor: a visszakapott erőforrások
 - *LEFUT*, N elemű logikai vektor: a továbbléptethetőnek talált folyamatok jelzésére
- Alapötlet:
 - Sorban keressük meg azokat a folyamatokat, amelyek a legrosszabb esetben is le tudnak futni
 - A legrosszabb eset az, amikor minden folyamat igényli a maximálisan igényelhető mennyiségű erőforrást
 - Amelyik folyamat ilyen, azt „futtassuk le”, adja vissza az erőforrásokat
 - A keresést most már a bővebb erőforráskészlettel folytathatjuk
 - Az algoritmus akkor áll le, ha elfogytak a megfelelő folyamatok

- Ha minden folyamat lefuttathatónak bizonyult, akkor az állapot biztonságos, ha nem, akkor a megmaradt folyamatok holtpontra juthatnak a legrosszabb esetben, ezért az állapot nem biztonságos

A biztonságosság ellenőrzése:

- 1 Kezdőértékek beállítása:

GYUJTO := SZABAD

LEFUT[i] := hamis, minden $i=1, 2, \dots, N$ -re

- 2 Továbblépésre esélyes folyamatok keresése:

Keress i -t, amire $(LEFUT[i]=hamis \text{ és } MEG[i] \leq GYUJTO)$

Ha van ilyen i , akkor

GYUJTO := GYUJTO + FOGLAL[i]

LEFUT[i] := igaz

ismételd a 2. lépést

egyébként folytasd a 3. lépéssel

3 Kiértékelés:

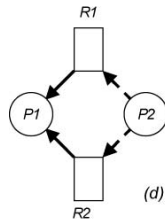
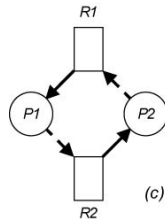
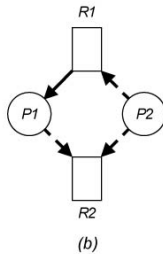
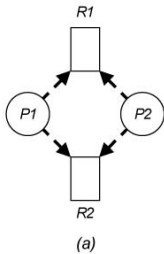
Ha $\text{LEFUT}[i] = \text{igaz}$, minden $i=1, 2, \dots, N$ -re
akkor BIZTONSÁGOS
egyébként NEM BIZTONSÁGOS

(Azok a P_i folyamatok, amelyekre $\text{LEFUT}[i] = \text{hamis}$,
holtpontra juthatnak)

Megjegyzések:

- Az algoritmus emlékeztet a Coffman-féle holtpontdetektáló algoritmusra, de ez időben korábban született
- Egy példányos erőforrások esetén itt is érdemes az erőforrásfoglalási gráfot használni.
 - Vezessünk be egy új éltípust a lehetséges kérések jelzésére
 - Ez egy folyamattól vezet egy erőforráshoz, ha a folyamat a jövőben kérheti az erőforrást
 - Ezzel a jelöléssel a legrosszabb eset azt jelenti, hogy az összes lehetséges kérés él valószínűs kéréssé alakul
 - A biztonságosság mérlegelésekor ezt az élet megfordítjuk (teljesítjük a kérést) és az így kialakult gráfban ellenőrizzük kör meglétét
- Ezt illusztrálja a következő ábra

Bankár-algoritmus, X

Kombinált stratégiák

- Az eddig tárgyalt módszereket kombináltan is használhatjuk
- Az erőforrásokat osztályokba sorolhatjuk és a különböző osztályba tartozókat eltérően kezelhetjük
- Például osszuk négy osztályba az erőforrásokat:
 - 1 Rendszererőforrások: ezeket csak a rendszerfolyamatok érhetik el
 - 2 Memória: menthető állapotú erőforrás (háttértárra mentés, visszatöltés) használható az erőszakos elvétel
 - 3 Készülékek és fájlok: elkerülés alkalmazható a használati igény előzetes bejelentése alapján
 - 4 Munkaterület a lemezen: ismert igények vannak, egyszerre kell igényelni, nincs rákérés

Éhezés, I

- A holtponttal rokon jelenség, de nem azonos azzal!
- Azt jelenti, hogy egy várakozó folyamat nincs holtponton, de nincs rá garancia, hogy véges időn belül továbbindulhat
- Ha mindig véletlen módon választunk a várakozó folyamatok közül, akkor nem tudjuk garantálni, hogy nem jelentkezik az éhezés problémája
- Az éhezés elkerülhető, ha megfelelő ütemező algoritmusokat használunk (FIFO, LIFO, prioritásos)

Éhezés, II

- Egy ütemező algoritmus tisztességes (fair), ha garantálja, hogy egy várakozási sorból minden folyamat véges időn belül továbbindulhat, amennyiben a rendszerben véges számú folyamat működik és a rendszerben nincs holtpont vagy hibás folyamat (amelyik például nem enged el egy megszerzett erőforrást)
- Ellenkező esetben tisztességtelen (unfair)
- Tisztességes ütemezés a FIFO
- Tisztességtelen a prioritásos ütemezés, ha statikusan rögzített rangsort használ
- A tisztességtelen ütemezés nem feltétlenül rossz, használhatjuk szándékosan is, de számolni kell az éhezés lehetőségével
- Az éhezés nem holtpont!!!

Éhezés, III

- Ha külső eseményre (például a kezelőre) várakozik egy folyamat, akkor az nem számít sem holtpontnak, sem éhezésnek, ilyenkor a folyamat nem kész a futásra

Hol tartunk?

1 Ismétlés

- Emlékeztető az előző óráról

2 Holtpont

- A holtpont fogalma
- A holtpont definíciója
- Holtpont erőforrásokért versengő rendszerekben

3 Befejezés

- Emlékeztető kérdések

Emlékeztető kérdések, I

- ❶ Mit nevezünk holtpontnak?
- ❷ Milyen rendszermodellben vizsgáljuk a holtpont jelenségét?
- ❸ Mik a holtpont kialakulásának szükséges feltételei?
- ❹ Mit nevezünk erőforrásfoglalási gráfnak?
- ❺ Mire használható az erőforrásfoglalási gráf?
- ❻ Milyen stratégiákat használhatunk a holtpontok kezelésére?
- ❼ Hogyan tudjuk detektálni a rendszerben lévő holtpontot?
- ❽ Hogyan működik a Coffman-algoritmus?
- ❾ Hogyan tudjuk feloldani a rendszerben lévő holtpontot?
- ❿ Hogyan lehet megelőzni a holtpont kialakulását?
- ⓫ Hogyan lehet elkerülni a holtpont kialakulását?
- ⓬ Hogyan működik a bankár-algoritmus?

Emlékeztető kérdések, II

- 13 Honnan származik a bankár-algoritmus elnevezése?
- 14 Hogyan kombinálhatjuk a különböző holtpontkezelési módszereket?
- 15 Mit nevezünk éhezésnek? Hogyan kerülhetjük el?

Befejezés

Köszönöm a figyelmet!

